

Στοιχ. 2. Νο. 989

MAS

ΕΚΛΕΚΤΟΙ ΛΟΓΟΙ

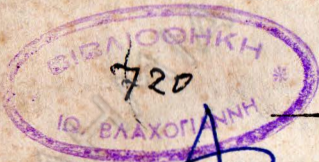
ΔΙΑΣΗΜΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ

ΡΗΤΟΡΩΝ.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝΤΕΣ ΕΚ ΤΟΥ ΑΓΓΛΙΚΟΥ

ΥΠΟ

ΕΔΟΥΑΡΔΟΥ ΜΑΣΣΩΝΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΔΙΑΞΕΙΜΟΥ Ι. Ε. ΧΙΛΔ,

Handwritten signature or initials.

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΒΗΧΑΣ
ΣΦΟΡ. ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΗΣ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑΣ ΑΓΓΕΛΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΟΥ.

Κατὰ τὴν ὁδὸν Ἐρμού παρὰ τῆ Καπνικαρέα.

1840;

1779. 24. 10. 1788.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΕΚΔΟΣΗΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΕΚΔΟΣΗΝ

ΛΟΓΟΣ Α΄.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ

ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ.

« Ἡ δὴλῶσις τῶν λόγων σου φωτιεῖ καὶ συνετιεῖ
νηπίους. Ψαλμ. ριθ. — στιχ. 130. »

Αἱ ἱεραὶ Γραφαί, ὅπωςδὴποτε θεωρούμεναι, παρίστανται εἰς τὸν νουεχθὴ ἐξεταττὴν ὡς βιβλίον πολύτιμον καὶ θαυμαστόν. Ἀσυγκρίτως ἀρχαιότεραι παντὸς ἄλλου συγγράμματος, ἐξιστοροῦσι συμβάντα, τὰ ὅποια χωρὶς αὐτῶν δὲν ἤθελον εἶσθαι γνωστά, εἰμὴ σκοτεινάς καὶ ἀδήλως δι' εἰκασιῶν καὶ μυθολογημάτων. Ἀποκαλύπτουσαι δὲ τὴν γένεσιν τοῦ παντὸς καὶ τὸν Δημιουργὸν τῶν ἐν αὐτῷ ὑλικῶν καὶ νοητικῶν ὄντων, ἀπαλλάττουσιν ἡμᾶς ἀπὸ τῶν περὶ κοσμογονίας ἀορίστων καὶ ματαίων θεωριῶν τῶν φιλοσόφων. Παραδίδουσαι δὲ πρὸς τοῦτοις σύστημα θεολογίας ὑψηλὸν καὶ ἀφελές, ἐλευθεροῦσι τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τῶν φθοροποιῶν ἐκείνων δεισιδαιμονιῶν, αἵτινες, ἀτιμάζουσαι τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἀπρεποῦς καὶ ψευδοῦς παραστάσεως τῆς φύσεως αὐτοῦ, μεταβάλλουσιν εἰς ἀρετὴν τὴν κακίαν, καὶ οὕτως ἐξορίζουσι πᾶν ὃ, τι ἀξίεπαινον ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας.

Ἐκτὸς τοῦ κυρίου σκοποῦ τῆς διὰ τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἀποκαλύψεως, καὶ ἡ δι' αὐτῶν φανέρωσις τῆς ἀληθοῦς φύσεως τοῦ Ὑψίστου, ἦτο πολυτιμώτατον δῶρον πρὸς τοὺς ἀνθρώ-

πους. Αί Γραφαί εἶναι καί σήμερον τὸ δραστικώτατον ὄργανον τῆς κοινωνικῆς προόδου. Ζητεῖς νὰ ἐξημερώσῃς ἀγρίον τινα λαόν, εἰς ἐσχάτην βαρβαρότητα βεβουλισμένον, καὶ νὰ ὑψώσῃς αὐτὸν εἰς τὸν βαθμὸν λογικῶν ὄντων; Οὔτε διὰ τῆς ἀνθρωπίνης νομοθεσίας, οὔτε διὰ τῆς ἀνθρωπίνης καταδυναστείας, δύνασαι εὐκόλως νὰ ἐπιτύχῃς τὸ σκοπούμενον. Τοῦτο δὲ ὁ χριστιανισμὸς, καὶ μόνος ὁ χριστιανισμὸς, δύναται νὰ κατορθώσῃ. Ἄς διαδοθῶσι καθ' ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς γῆς αἱ ἀρχαί τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, καθὼς διαλαμβάνονται εἰς τὰς Γραφάς, καὶ ταχέως θέλομεν ἰδεῖ λαμπροτάτην ἠθικὴν ἀναμόρφωσιν τῆς κατὰ τοσοῦτους αἰῶνας ἐξευτελισμένης ἀνθρωπότητος.

Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ διῆσχυρισμοῦ τούτου ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν τὰ κατορθώματα τῶν ἐπιχειρησάντων τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν βαρβάρων ἐθνῶν. Δὲν ἀγνοεῖτε, ὅτι πιστοὶ καὶ καρτερικοὶ διδάσκαλοι τοῦ χριστιανισμοῦ πολλάκις ἐδυνήθησαν νὰ κατορθώσωσι τὴν ἐξημέρωσιν καὶ θαυμαστὴν ἠθικὴν βελτίωσιν ὀλοκλήρων ἀγρίων φυλῶν. Παρασιωπῶμεν δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος τὴν ἀνεκτίμητον ἀξίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν θεωρουμένης. Ἐξετάζοντες δὲ τὴν ἐνέργειαν αὐτῆς μόνον σχετικῶς πρὸς τὴν ἐπίγειον ταύτην παρεπιδημίαν, διῆσχυρίζομεθα, ὅτι τῶν Γραφῶν ἡ δύναμις καὶ κατὰ τοῦτο, ἔπρεπε νὰ συστήσῃ αὐτὰς εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὸ σέβας καὶ τῶν μὴ ἀποδεχομένων αὐτὰς ὡς λόγον τοῦ Θεοῦ. Ὅπου ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἰσῆχθη ἀληθῶς, ἡ τερπνὴ θέα τῆς εὐταξίας καὶ τῆς εἰρήνης διεδέχθη τὸ ἄχαρι χάος τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς ἀδικίας. Ἄγρια πλῆθη, πρότερον περιπλανώμενα ποτὲ μὲν ὡς ἔρμαια, ποτὲ δὲ ὡς μάλιστα, τῶν γειτονεουσῶν φυλῶν, μετεβλήθησαν εἰς φιλησύχους βιομηχάνους. Συνοικισθέντες δὲ οὔτοι εἰς κώμας, καὶ μετερχόμενοι τὰς τέχνας ἢ τὴν γεωργίαν, κατεστάθησαν, ἀντὶ ληστρικῶν

συμμοριῶν, εὐνομούμεναι κοινωνίαι. Ὄταν δὲ τόπος τις, πρό-
 τερον ὑπάρχων ἠθικῶς καὶ φυσικῶς ἐρημία, μεταμορφωθῆ
 οὕτως, διὰ τῆς δυνάμεως τῆς θρησκείας, εἰς χώραν εὐκαρπον
 καὶ εὐδαίμονα· ὅταν ἴδῃ τις τοὺς φαιδρούς κατοίκους τῶν
 σποράδην κωμῶν συνερχομένους εἰς δημόσιον τοῦ Θεοῦ λα-
 τρείαν, εὐτυχεῖς διὰ τοὺς τρυφεροὺς δεσμούς τῆς φιλίας καὶ
 τῆς συγγενείας· ὅταν μεταβολαὶ τοιαῦται κατορθωθῶσι, τότε
 καὶ ὁ μὴ χριστιανός, ἂν ἔχῃ αἰσθήματα ἀνθρωπικὰ, ὅσον ὀλί-
 γον καὶ ἂν σεβάζεται τὰς Γραφὰς ὡς θείαν ἀποκάλυψιν, δὲν
 δύναται νὰ μὴ θαυμάζῃ καὶ ἐγκωμιάζῃ αὐτάς, ὡς υπερβαλ-
 λόντως χρησίμους πρὸς τὴν ἠθικὴν ὑψωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου
 γένους.

Ἐπιθυμοῦμεν δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν
 προσοχὴν ὑμῶν μᾶλλον εἰς τῶν Γραφῶν τ' ἀποτελέσματα
 ἐπὶ τῶν καθ' ἕκαστον ἀνθρώπων, παρ' ἐφ' ὀλοκλήρων κοινωνιῶν
 ἐπειδὴ τῶν κοινωνιῶν ἡ ἠθικὴ βελτίωσις συνίσταται εἰς
 τὴν ἠθικὴν βελτίωσιν τῶν ἀποτελούντων αὐτάς καθ' ἕκα-
 στον ἀνθρώπων. Διΐσχυριζόμεθα δὲ, ὅτι ἄλλο βιβλίον δὲν
 ὑπάρχει, τοῦ ὁποίου ἡ μελέτη τοσοῦτον συντελεῖ, ὅσον τῶν
 Γραφῶν, νὰ ἐνδυναμώσῃ καὶ νὰ πλατύνη τὸν ἀνθρώπινον
 νοῦν. Δὲν γίνεται ἤδη λόγος περὶ τῆς ἐνεργείας τῶν Γραφῶν
 ἐπὶ τοῦ διὰ τῆς θείας διδασκαλίας αισθανομένου τὰς ἀλη-
 θείας αὐτῶν καθ' ὅλην τὴν ἀκαταμάχητον αὐτῶν δύναμιν.
 Περὶ τοῦ τοιούτου θέλομεν ὁμιλήσει μετὰ ταῦτα. Πρῶτον δὲ
 ἐξετάζομεν τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀποδεχομένου αὐτάς μόνον
 θεωρητικῶς. Ἡ ἔρευνα καὶ ἀναπόλησις μεγάλων καὶ ὑψηλῶν
 πραγμάτων ἀνυψοῖ καὶ ἐνισχύει τὰς νοητικὰς δυνάμεις· ἀπ'
 ἐναντίας, ὁ νοῦς, ἐπασυχλούμενος συνεχῶς καὶ ἀνεξαιρέτως εἰς
 πράγματα εὐτελεῆ, ταπεινοῦται καὶ ἐξασθενίζεται· Συνοικει-
 ούμενος μάλιστα μοναδικῶς καὶ ἐπὶ πολὺν χρόνον μετὰ τῶν
 μηδαμινῶν, καθίσταται τέλος πάντων ἀνεπίδεκτος ὑψώσεως.

Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων, καὶ ἐπειδὴ αἱ Γραφαὶ ὁμολο-

γουμένως περιέχουσι παρά πᾶν ἄλλο σύγγραμμα ἀληθείας ἀσυγκρίτως ὑψηλοτέρας καὶ θαυμαστοτέρας, ἔπεται, ὅτι ἡ μελέτη τῶν Γραφῶν συμβάλλει ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην μελέτην, πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ ἀνύψωσιν τῆς ἀνθρωπίνου διανοίας. Δὲν ἀρνούμεθα, ὅτι ἡ ἐνεργουμένη τὴν σήμερον διὰ τοῦ τύπου διάδοσις τῆς παιδείας, ἐπιφέρει εἰς τὸν λαὸν μεγάλα ἀποτελέσματα. Εἶναι μάλιστα ἀδύνατον, νὰ εἰσάγωνται, καθὼς συμβαίνει διὰ τῶν εὐωνότων περιοδικῶν συγγραμμάτων, Ὑπασταροὶ ποικίλων γνώσεων εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦ τεχνίτου, καὶ εἰς τὴν καλύβην τοῦ γεωργοῦ, χωρὶς νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν διανοητικὴν πρόοδον τοῦ ἔθνους, ἢ πρὸς ὕψος ἢ πρὸς βλάβην. Λέγομεν δὲ, ὅτι ὁ λαὸς ἤθελεν ἀποβῆ ἀσυγκρίτως νουεχέστερος, καταγιγόμενος εἰς τῶν Γραφῶν τὴν μελέτην, παρ' ἀναγινώσκων δημῳδαίς συνόψεις τῶν ἐπιστημῶν ἢ τῆς ἱστορίας.

Ἐρωτᾷς πῶς δύνασαι ἐπιτυχέστερον νὰ ἐξασκήσῃς τὸ λογικόν; Ἀναπόλει συνεχῶς καὶ ἐπιπόνως τὴν ἀνακαλυφθεῖσαν διὰ τῶν Γραφῶν ἀλήθειαν ταύτην· π. χ. ὅτι ὁ Θεὸς ὑπάρχει ἀναρχος καὶ αἰδιος. Ἀγωνιζόμενος δὲ νὰ κατανοήσῃς τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν ἐντελῶς, θέλεις αἰσθανθῆ, ὅτι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς εἶναι πεπερασμένος, καὶ ἀμηχανεῖ νὰ περιλάβῃ τὸ ἄπειρον. Ὁ δὲ ἀγὼν οὗτος ἀποβαίνει καθ' αὐτὸν ἐπωφελέστατος, χρησιμεῖων θαυμασίως ὡς διανοητικὴ ἐξάσκησις. Πρὸς δὲ τούτοις, τῶν τοιούτων ἐμβριθῶν καὶ ὑψηλῶν πραγμάτων ὁ ἀναλογισμὸς, ἐνῶ κρατύνει καὶ ἀνυψοῖ τὴν τοῦ ἐρευνητοῦ διάνοιαν, συντελεῖ συγχρόνως νὰ ἐμποιήσῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἀληθῆ μετριοφροσύνην· ὥστε ὁ μελετῶν τὰς Γραφὰς, ἐνῶ ἀκονίζεται καὶ ἐνδυναμοῦται νοητικῶς, μαθηθάνει πάντων τῶν μαθημάτων τὸ δυσκολώτατον καὶ τὸ ὠφελιμώτατον, τὸ ὅτι πολλάκις ἢ μεγίστη σοφία ὑπάρχει ἢ συναίσθησις τῆς ἡμετέρας ἀγνοίας.

Παρατηρεῖτε δὲ, ὅτι, ἀναφέροντες ἐνταῦθα τὸ δραστικόν

τῶν Γραφῶν, δὲν θεωροῦμεν αὐτὰς ἤδη ὡς περιεχούσας τὴν τροφήν τῆς ψυχῆς, καὶ ὡς διδασκούσας τὴν μόνην πρὸς τὴν σωτηρίαν ὁδόν. Ἐννοοῦμεν ἀπλῶς ὅτι, καταπειθόντες τοὺς ἀνθρώπους νὰ καταγίνωνται εἰς τὴν μελέτην τῶν Γραφῶν, συντελοῦμεν ἀσυγκρίτως πλείοτερον εἰς τὴν διανοητικὴν πρόοδον τῆς κοινωνίας, παρὰ ἐγχειρίζοντες εἰς τὸν λαὸν παντοῖα ἐπιστημονικὰ καὶ φιλολογικὰ συγγράμματα· καὶ ὅτι, ἐν ἐνὶ λόγῳ, αἱ Γραφαὶ εἶναι διὰ μὲν τὴν ψυχὴν ἀπαραίτητοι, διὰ δὲ τὴν διάνοιαν, ὑπὲρ πᾶν ἄλλο βιβλίον, χρησιμώταται. Τὸ ὕψος τῶν περιεχομένων, ἡ σεμνοπρεπὴς ἀφέλεια τοῦ λεκτικοῦ, καὶ τὸ λαμπρὸν, καὶ τὸ εἰς ἀθάνατα ὄντα περισπούδαστον τῶν ἐν αὐταῖς ἀποκαλυπτομένων καὶ σαφηνιζομένων ἀληθειῶν· ταῦτα πάντα συντρέχουσι νὰ δώσωσιν εἰς τὰς Γραφὰς τοιαύτην θαυμασίαν ἐνέργειαν. Δύναται τις ἄρα νὰ συναναστραφῇ νοερώς τοὺς πρωτοπλάστους πρὸ τῆς πτώσεως αὐτῶν, ἀθώους εἰσέτι καὶ εὐδαίμονας· νὰ περιεργασθῇ τὸν νεόκτιστον κόσμον, ἐνῶ τὸ κάλλος αὐτοῦ, ἠθικὸν καὶ ὑλικόν, ὑπῆρχεν εἰσέτι ἀμόλυντον· νὰ παρατηρήσῃ τὴν μετὰ ταῦτα διαχυθεῖσαν εἰς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἀπομάρανσιν καὶ διαφθοράν· νὰ συνοικειωθῇ μετὰ πατριαρχῶν καὶ προφητῶν· νὰ γένη αὐτόπτης τῶν γεγονότων, δι' ὧν ἐφανερῶθη ἰδιαζόντως ἡ θεία μεγαλωσύνη· νὰ θεωρήσῃ τὴν τοῦ θεοῦ Λόγον ἐνσάρκωσιν καὶ τὴν δι' αὐτῆς κατατρόπωσιν τῶν δυνάμεων τοῦ σκότους· — δύναται τις ἄρα νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸ λαμπρὸν τοῦτο θέατρον, (εἰσάγεται δὲ εἰς αὐτὸ πᾶς ἐρευνητὴς τῶν Γραφῶν), χωρὶς νὰ αἰσθανθῇ, ὅτι ἐξ αὐτῆς τῆς διατριβῆς, τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀνυψώθη ἑκατονταπλασίως πλείοτερον, παρ' ἂν ἐνησχολεῖτο εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν κατορθωμάτων τοῦ Καίσαρος, ἢ εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν ἀποτελεσμάτων πολυπλόκου τινὸς μηχανῆς;

Παντάπασινοῦτως δὲν ἀποδοκιμάζομεν τὰς γινομένας σήμερον ἀπαρადειγματίστους προσπαθείας πρὸς διάδοσιν τῆς

παιδείας εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τοῦ λαοῦ. Μάλιστα ἐκτιμῶμεν αὐτὰς ἀποχρώντως, διότι νομίζομεν τὴν εὐστοχὸν καὶ ὑγιή τῶν πτωχῶν ἐκπαίδευσιν ἔργον θεάρεσον. Δὲν ἀγνοοῦμεν, ὅτι πολλάκις εἰς τοὺς νόας ἀγραμμάτων ἐργατῶν, οἵτινες κατατρίβουσι τὰς ἡμέρας αὐτῶν εἰς ἀδιαλείπτους μόχθους πρὸς πορισμὸν τοῦ ἐπιουσιοῦ ἄρτου, καθεύδουσι δυνάμεις, αἵτινες, ἐὰν ἀνεπτύσσοντο πρεπόντως, ἐδύναντο νὰ καταξιώσωσι τοὺς ἔχοντας αὐτὰς, νὰ ἀριστεύσωσι εἰς τὸ στάδιον τῆς φιλοσοφίας, ἢ νὰ μαγεύτωσι καὶ νὰ ἀνασείσωσι βουλευτήρια διὰ τῆς ἀκαταμαχίτου ῥητορείας, ἢ νὰ τύχωσι τὰ πρωτεῖα τῆς ποιητικῆς μεγαλοφυΐας. Ἐνίοτε μὲν δὲ εὐτυχῆ τινὰ συνδρομὴν περιστάσεων, ἢ ἔμφυτος ἰκανότης διαρρήγγυει τῆς πενίας τὰ δεσμὰ, καὶ ὁ αὐτοδίδακτος χωρὶς ἢ τεχνίτης δράττει ἀβοήθητος τὴν κατάλληλον εἰς τὴν νοητικὴν αὐτοῦ ὑπεροχὴν κοινωνικὴν θέσιν. Συνήθως δὲ αἱ ἔξοχοι τοῦ νοὸς δυνάμεις διαμένουσι διὰ τὴν ἀπαιδευσίαν ἄκαρποι καὶ ἀφανεῖς. Ὅθεν εἰς τὸν ὑπολογισμὸν τοῦ ποσοῦ τῆς κατὰ τὴν κοινωνίαν μεγαλοφυΐας, δὲν ἀρκεῖ νὰ παρατηρήσωμεν τὰ κατὰ τὰς μεγαλοπόλεις ὑπερήφανα μνημεῖα τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν, ἀλλὰ ἀνάγκη προσέτι νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ἀναμφιβόλως εἰς τῶν κωμῶν τὰ κοιμητήρια κεῖνται ἀμνημόνευτοι πολλοὶ, τοὺς ἑποιοὺς ἢ ἔγκαιρος καὶ ἀποχρῶσα ἐκπαίδευσις ἐδύνατο νὰ καταστήσῃ ἰκανοὺς νὰ πατήσωσι μετὰ Νευτωνικοῦ εῆματος τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ, ἢ μετὰ χειρὸς Μιλτωνικῆς νὰ κρούσωσι τὴν λύραν.

Διὰ τοῦτο, μετὰ χαρᾶς μὲν θεωροῦμεν τὰ ἐνεργούμενα πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν πτωχῶν, πιστεύοντες ὅτι συνεργούσιν αὐτὰ εἰς διέγερσιν τῶν νοητικῶν δυνάμεων τοῦ λαοῦ. Δὲν ἐλλείπει ὅμως ἡ ὑπόνοια, μήπως τὰ εἰσαγόμενα εἰς τοῦ χωρικοῦ τὴν κατοικίαν πλήθη παντοίων συγγραμμάτων, ἀποσύρωσι τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν Γραφῶν — αἵτινες μέχρι τοῦδε ὑπῆρξαν ἰδίως τοῦ πτωχοῦ τὸ μελέτημα — καὶ οὕτως,

καθ' ἡμᾶς, ἐπιφέρωσιν εἰς αὐτὸν βλάβην καὶ ἡθικὴν καὶ νοητικὴν. Ἀλλὰ μόνον ἐν παρόδῳ αἰνιττόμεθα τὴν ἐνδεχομένην αὐτὴν ὀλιγωρίαν τῶν Γραφῶν, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ὀλίθρια ἀποτελέσματα· ἐπειδὴ κατὰ τὸ παρὸν κυρίως γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐκ τῶν Γραφῶν ὑπερβαλλούσης ὠφελείας ὡς πρὸς τὴν νοητικὴν τῶν ἀνθρώπων βελτίωσιν. Νομίζομεν δὲ, ὅτι κατὰ τοῦτο ἡ ὑπεροχὴ τῶν Γραφῶν ἐδύνατο νὰ ἀποδειχθῇ θριαμβευτικῶς διὰ τῆς ἐξῆς δοκιμασίας. Λαβόντες δύο ἀνθρώπους ὅλως ἀπαιδεύτους, ἐπασχολήσατε αὐτούς, τὸν μὲν εἰς τὴν ἀνάγνωσιν ποικίλων συγγραμμάτων, τὸν δὲ εἰς μόνην τῶν Γραφῶν τὴν μελέτην· ἀφοῦ δὲ ἀμφοτέροι ἐπιμείνωσιν ἰκανὸν χρόνον ἕκαστος εἰς τὴν διωρισμένην ἐπασχόλησιν, ἐξετάσατε, ὁποτέρου αἱ νοητικαὶ δυνάμεις πλεότερον ἀνεπτύχθησαν, καὶ ὡς εἴμεθα ἐντελῶς πεπεισμένοι, θέλετε ἰδεῖ, ὅτι ὁ ἐρευνητὴς τῶν Γραφῶν ἔχει νὰ λάβῃ τὰ πρωτεῖα.

Οἱ δὲ λόγοι, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς δοκιμασίας ταύτης πεποίθις ἡμῶν, εἶναι οὗτοι. Τὰ περιβάλλοντα τὰς τῶν Γραφῶν ἀληθείας κάλλος καὶ μεγαλείον, δὲν δύνανται νὰ μὴ ἐκπλήττωσι καὶ καταθέλωσι τὸν σπουδαστήν. Εἰς ὅλον τὸν κύκλον τῶν ἐπιστημῶν ποῖον μέρος σοφίας δύναται νὰ συγκριθῇ, κατὰ τὴν ἐμβριθεῖαν καὶ τὸ ὕψος, πρὸς τὴν περὶ τὸ Θεῖον ἐπιστήμην; Εἰς τὰ χρονικά τοῦ κόσμου τίς ἱστορία ὑπάρχει τοσοῦτον ἐλκυστικὴ καὶ περισπούδαστος, ὅσον ἡ διήγησις τῆς γενέσεως καὶ τῆς τύχης τῶν πρωτοπλάστων, καὶ ἡ διαγραφὴ, οὕτως εἰπεῖν, τῆς σπαργανώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους; Ποῦ εὕρισχονται τοσαῦτα ἀξιόλογα δείγματα τῆς νομοθετικῆς σοφίας, ὅσον τὰ περιεχόμενα εἰς τοὺς νόμους τοῦ Μωϋσέως; Ποῦ ἀνεφάνησαν τοσοῦτον φωτεινὰ τεκμήρια τῆς δυνάμεως τῆς ἀληθείας, ὅσον κατὰ τὴν πρώτην πρόοδον τοῦ χριστιανισμοῦ, ὅτε οἱ ἀπόστολοι τοῦ Ἰησοῦ ἴσταντο μεμονωμένοι καὶ ἔρημοι, καὶ ἀντεμάχετο πρὸς αὐτοὺς πᾶσα ἡ οἰκουμένη; Ἐπειδὴ δὲ αἱ Γρα-

φαί οὕτως ὑπερέχουσι κατὰ τὸ ὕψος τῶν περιεχομένων πᾶν ἄλλο σύγγραμμα, ἔπεται, ὅτι ἡ ἔρευνα αὐτῶν δύναται ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην μελέτην, νὰ ὠφελεῖ ὄχι μόνον τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὸν νοῦν, τοῦ ἀναγνώστου.

Ἐσαύτως δὲ ὑπερβάλλουσι τὰ λοιπὰ συγγράμματα καὶ κατὰ τὸ λεκτικόν. Ἐὰν μάλιστα προέκειτο ἀπλῶς περὶ τῆς ἀσκήσεως τῆς περὶ τὸ λεκτικόν κρίσεως καὶ δυνάμεως, ἀντὶ νὰ παραπέμψωμεν τὸν φιλομαθῆ εἰς τοὺς καλουμένους δοκίμους συγγραφεῖς καὶ ποιητὰς τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων αἰώνων, ἠθέλομεν διαβεβαιώσει αὐτὸν ὅτι, ὁ θέλων νὰ ἐννόησῃ τί ἐστὶ λαμπρὰ καὶ ἀμίμητος ποίησις, πρέπει νὰ ἀκούσῃ τὴν μελωδίαν τῆς Ἡσαϊκῆς λύρας, ὑμνοῦσης τὴν δόξαν τῆς Ἱερουσαλήμ· καὶ ὅτι, ὁ ζητῶν δείγμα ἀνυπερβλήτου ῥητορείας, πρέπει νὰ ἀκροασθῇ τὸν Πικύλον ἐν δεσμοῖς ἀπολογούμενον ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐνώπιον τοῦ Ἀγρίππα.

Ἦτον ἔξω τοῦ σκοποῦ νὰ παρεκτείνωμεν τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο περαιτέρω. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους, οἱ πολλοὶ θεωροῦσι τὴν παιδείαν καὶ τὴν θρησκείαν ὡς πράγματα ἄσχετα πρὸς ἄλληλα καὶ ἀνοίκεια· καὶ, ἀδιαφοροῦντες πρὸς τὴν θρησκευτικὴν διδασκαλίαν, ἐλπίζουσι τὸν ἀληθινὸν φωτισμὸν τοῦ ἔθνους ἐκ τῆς διαδιδομένης τὴν σήμερον πολυειδοῦς μαθήσεως, φαίνεται ἀναγκαῖον νὰ παραθέσωμεν σπουδαίως καὶ συνεχῶς τὴν παρορωμένην ἀλήθειαν ταύτην ὅτι ὁ Θεὸς, προνοῶν ὑπὲρ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀθανάτου ὄντος, προενόησε συγχρόνως ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ὡς λογικοῦ· καὶ ὅτι τῶν γραφῶν ἡ μελέτη δύναται νὰ κατορθώσῃ πρὸς νοητικὴν τοῦ λαοῦ βελτίωσιν, ἀποτέλεσμα, τὸ ὑποῖον ματαίως ἐλπίζεται ἐκ τῆς συστάσεως δτιμωδῶν ἐπιστημονικῶν καταστημάτων, καὶ τῆς διαδόσεως παντοίων περιοδικῶν συγγραμμάτων.

Μέχρι τοῦδε δὲν ἐμνημονεύσαμεν κατευθεῖαν τὴν ῥῆσιν τοῦ Δαβὶδ, τὴν ὑποίαν ἐλάβομεν ὡς ὑπόθεσιν τούτου τοῦ λόγου. Ὅσα δὲ εἶπομεν, ἀπέβλεπον, ὡς παρατηρήσατε, εἰς τὴν

ανάπτωξιν αὐτῆς. Ὁ Ψαλμογράφος, προσφωνῶν τὸν Θεὸν, λέγει « Ἡ δόξα σου τῶν λόγων σου φωτιεῖ καὶ συνετιεῖ νηπίους· » Ἡ δὲ ῥῆσις αὕτη, κατὰ τὴν πλατυτέραν αὐτῆς σημασίαν, ἀποδίδει εἰς τὰς Γραφὰς τὴν παρ' ἡμῶν προτεινομένην δύναμιν. Ἡμεῖς δὲ δι' ἄσχυρίσθημεν, ὅτι διὰ τῆς γνώσεως τῶν Γραφῶν, ὁ δι' ἀπαιδευσίαν σκοτεινὸς νοῦς, φωτίζεται, καὶ ὁ δι' ἀνασκησίαν ἀμβλὺς, ἀκονίζεται, δηλοῦντες τὴν ἐκ τῶν Γραφῶν θαυμαστὴν ὠφέλειαν, καὶ ἀσχέτως πρὸς τὸν κύριον αὐτῶν σκοπὸν, τῆς ψυχῆς τὴν σωτηρίαν· καὶ ἀπεδείξαμεν, ὅτι ἡ ῥῆσις, καθ' ὅποιανδήποτε ἔννοιαν ἐκλαυθινομένη, ἀκριβῶς ἀληθεύει.

Ἄλλ' ἰδίως εἰς τὸν νοῦν τοῦ ὄντως εὐσεβοῦς ἐπενεργεῖ τῶν Γραφῶν ἡ δύναμις. Τοῦτο δὲ ἐπιχειροῦμεν νὰ σαφηνίσωμεν κατὰ τὸ ἐπίλοιπον ταύτης τῆς ὁμιλίας. Εἰς τὴν ῥῆσιν ὁ Δαβὶδ ἐνόει προφανῶς τὴν περίπτωσιν τοῦ εὐσεβῶς μελετῶντος τὰ ἱερὰ βιβλία. Ἡ φράσις « δόξα σου τῶν λόγων σου, » ἀναμφιβόλως δὲν σημαίνει τὴν ψιλὴν ἀνάγνωσιν, διότι αἱ Γραφαὶ δὲν συνετίζουσι τὸν ἄνθρωπον, εἰμὴ ὅταν τοῦ φωτὸς αἱ ἀκτῖνες διαπερῶσι τοῦ νοῦς τὴν ἐπιφάνειαν, καὶ εἰσδύωσιν εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς. Φωτίζουσι καὶ συνετίζουσιν οἱ θεῖοι λόγοι, ὄχι ὡς ἀπλῶς ἀναγινωσκόμενοι καὶ κατὰ γράμμα ἐννοούμενοι, ἀλλ' ὡς ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πνεύματος δηλούμενοι καὶ προσαρμοζόμενοι.

Πραγματεύμενοι δὲ τὴν ὑπόθεσιν κατὰ τὴν κυρίαν τῆς ῥήσεως ἔννοιαν, ἔχομεν νὰ σαφηνίσωμεν, πρῶτον, οὐσιαστικὰ ἀλήθειαν, καὶ δεύτερον, τὰς αἰτιολογίας αὐτῆς. Ἡ ἀλήθεια αὕτη εἶναι, ὅτι, ὁ γενόμενος εὐσεβὴς, καθίσταται βουεχέστερος καὶ συνετιώτερος. Αἱ δὲ αἰτιολογίαι ἐπιστηρίζονται εἰς ἄλλην τινὰ ἀλήθειαν, ὅτι ἡ εὐσεβεία γεννᾶται διὰ τῆς δηλώσεως τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ. Ἐπωφελεὶς δὲ θέλει εἶσθαι, νὰ ἐξετάσωμεν, μετ' ἐπιστάσις, καὶ τὴν ῥηθεῖσαν ἀλήθειαν καὶ τὰς αἰτιολογίας, κατὰ μέρος.

Οἱ περιεργαζόμενοι τὰ διάφορα εἰς διαφόρους χαρακτῆρας

ἀποτελέσματα τῆς ὀρησκείας, κοινῶς παρατηροῦσιν, ὅτι ἡ εὐσέβεια συνεπιφέρει τῆς διανοίας τὴν ἀνάπτυξιν καὶ κραταιώσιν. Ἐνθυμούμεθα μάλιστα ἐξ ἰδίας πείρας, ἀνθρωπὸν τινα, ὅστις, πρότερον ἀμβλὺς τὸν νοῦν καὶ σχεδὸν εὐήθης, ἔδειξεν, ἅμα ἔλθων εἰς τὴν ἀληθῆ εὐσέβειαν, τοσαύτην δύνάμιν εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ τὴν πρὸς ἄλλους ἐξήγησιν δυσνοήτων ἀληθειῶν, ὥστε πολλοὶ νουνεχεῖς καὶ πεπαιδευμένοι ἐξήτησαν τὴν συναναστροφὴν αὐτοῦ πρὸς ἰδίην διδασκαλίαν.

Τοιαύτη δὲ μεταβολὴ ἐνίοτε συμβαίνει εἰς τὴν παιδικὴν ἢ νεανικὴν ἡλικίαν. Εἰς δὲ τοιαύτην περίπτωσιν, ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, ἐπιχοιμῆθη, ὡς ἡ θερμότης τοῦ μεσημβρινοῦ ἡλίου, εἰς τὰς νοητικὰς δυνάμεις, φέρει τοὺς καρποὺς τοῦ θερούς, πρὶν παρέλθῃ τὸ ἔαρ, καὶ καθιστᾷ τὸν νεανίαν τοῦ Χριστοῦ μαθητὴν ἱκανὸν νὰ διδάσκῃ τὸν λευκότριχα γέροντα. Ἄντι δὲ νὰ στηριχθῶμεν εἰς τοιαῦτα σπάνια παραδείγματα, ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρωμεν τὰ γινόμενα καθημερινῶς, πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ, ὅτι ἡ διὰ τοῦ θείου Πνεύματος ἐνεργομένη ἡθικὴ μεταβολή, προξενεῖ καὶ ἀξιοσημεῖωτον νοητικὴν βελτίωσιν. Βεβαίωτατα δὲν ἐννοοῦμεν, ὅτι κατὰ συνέπειαν τῆς ἡθικῆς μεταβολῆς, ὁ νοῦς τοῦ χριστιανοῦ λαμβάνει θεόθεν πῶς τὰς πραγματικὰς ἐκείνας γνώσεις, αἵτινες δὲν ἀποκτῶνται, εἰμὴ διὰ τῆς πολυχρονίου ἐπιμελείας.

Ὁ εὐσεβὴς, καθὼς καὶ πᾶς ἄλλος, δὲν γίνεται, ἄνευ μελέτης, εἰδήμων τῆς ἀστρονομίας, τῆς χημείας, ἢ ξένης τινὸς διαλέκτου. Σημειωτέον δὲ, ὅτι ἄλλο εἶναι τοῦ νοῦς ἡ ἀνάπτυξις, καὶ ἄλλο ἡ μάθισις καὶ ὅτι ἐκείνη δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἄνευ ταύτης, καθὼς καὶ αὕτη, ἄνευ ἐκείνης. Ὁ εὐσεβὴς κρίνει καθαρώτερον καὶ ἀπαθέστερον, καὶ ἐκτιμᾷ τὰ πράγματα ἀκριβέστερον, θεωρῶν αὐτὰ ἐξ ὑψηλοτέρας περιωπῆς. Ἐξησκημένος δὲ εἰς τὴν στάθμησιν τῶν παμμεγέθων καὶ δεινοτάτων, καθίσταται ἐπιτηδειότερος εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν δυσλήπτων καὶ ἀφανῶν. Γινώσκων πρὸς τούτοις, ὅτι ἄλλα

μὲν εἶναι, ἄλλα δὲ δὲν εἶναι, ἐφικτὰ εἰς τοῦ ἀνθρώπου τὸ λογικόν, ἐπιχειρεῖ μετριοφρονέστερον καὶ προσεκτικώτερον, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιτυχέστερον, τὴν ἔρευαν τῆς ἀληθείας.

Ἐὰν δὲ νομίση τις, ὅτι διατεινόμεθα περὶ τούτων ἀπάντων ἄνευ ἀποδείξεων, ἀποκρινόμεθα, ὅτι εἰς πᾶσαν ὑπόθεσιν ἡ ἀσφαλεστέρα ἀπόδειξις εἶναι ἡ παράθεσις τῆς πείρας· καὶ ὅτι ἐπικαλούμεθα ἀφόβως πάντα ἀκριβῆ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως παρατηρητὴν, ἵνα μαρτυρήσῃ, ἐὰν « ἡ δὴλωσις τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ » δὲν συνεπιφέρῃ συνήθως θαυμασίαν διανοητικὴν βελτίωσιν. Ἐξετάσατε τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀγραμμάτου τῶν ἀγρῶν ἐργάτου, γενομένου ἀληθοῦς ὁπαδοῦ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ θέλετε μάθει, ὅτι μετεβλήθη ὄχι μόνον ἠθικὴν, ἀλλὰ νοητικὴν μεταβολήν. Θέλετε μάλιστα πληροφορηθῆ, ὅτι, ἐνῶ φροντίζει οὗτος παντὸς ἄλλου ἐπιμελέστερον περὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ὑπερέχει πάντας τοὺς λοιποὺς τῆς κόμης κατοίκους εἰς ἀγχίνουαν καὶ σύνεσιν. Ἀναμφιβόλως δὲν ἐννοεῖται, ὅτι πᾶς ὁ ἠθικῶς ἀναγεννώμενος λαμβάνει συγχρόνως καὶ τὸ χάρισμα ἐξόχου εὐφύας· ἀλλὰ διισχυρίζομεθα, κατὰ τὴν τῆς προκειμένης ῥήσεως ἔννοιαν, ὅτι ἡ ἀληθὴς θεοσέβεια ἀνυψοῖ τὸν ἄνθρωπον ὡς λογικὸν ὄν, καθιστῶσα αὐτὸν, ὀξυδερκέστερον, βαθυνούστερον, διακριτικώτερον. « Ἡ δὴλωσις τῶν λόγων σου φωτιεῖ καὶ συνετιεῖ νηπίους. »

Ἐρχόμεθα δὲ, δεύτερον, νὰ ἐξετάσωμεν τῶν λεγομένων τὰς αἰτίας. Τί ἄρα ἐνυπάρχει εἰς τὴν « δὴλωσιν τῶν θείων λόγων, » ὥστε νὰ ἔχη τοιαύτην θαυμαστὴν δύναμιν; Σημειώσατε δὲ εἰς τὴν περὶ τοῦτο ἔρευαν, ὅτι « ἡ δὴλωσις τῶν θείων λόγων, » σημαίνει τὴν εἰς τὴν *συνείδησιν* προσαρμογὴν τῶν τῆς Γραφῆς ἀληθειῶν, διὰ τῆς *παρτοδυναμίας* τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ ὅτι ἡ κατὰ τὴν ῥῆσιν φωτιζόμενοι, ὑπάρχουσιν οἱ μετ' ἐγκαρδίου πίστεως ἀποδεχόμενοι τὰς θείας ἀποκαλύψεις. Οὕτω δὲ τὸ προκείμενον ζήτημα

καταντᾶ εἰς τοῦτο· τίνα σχέσιν ἔχει ἡ εὐτέβεια πρὸς τὸν φωτισμὸν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς διανοίας;

Τοῦ ζητήματος τούτου ἡ λύσις εἶναι εὐκολος· τοῦλάχιστον, εἰς τὴν ἀνακεφαλαίωσιν, καὶ ὄχι εἰς τὴν εὔρεσιν, τῶν λόγων τῆς λύσεως, ὑπάρχει πᾶσα ἡ δυσκολία. Αἱ ἀλήθειαι τῶν Γραφῶν, ὡς ἀφορῶσαι τὰ αἰδία καὶ τὰ ἄπειρα, εἶναι ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ὑψηλαὶ καὶ ἐνθουσιαστικαί. Ὅποσον πρέπει νὰ ἐκπλήττηται ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐκείνου, ὅστις πολυετῶς ἐπασχοληθεὶς εἰς τὰ εὐτελεῖ τῆς ἐπιγείου ταύτης διατριβῆς συμφέροντα, ἐμβαίνει εἰς τὴν θεωρίαν τῶν ἀνεξέρευνήτων τοῦ μέλλοντος θαυμάτων! Λάβετε ὡς παράδειγμα τὸν κατατρούφαντα τὴν παιδικὴν καὶ ἀνδρικὴν αὐτοῦ ἡλικίαν εἰς φροντίδας ἐμπορικὰς. Δὲν εἶναι ἄρα προφανές, ὅτι, ἀφοῦ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ καταλάβῃ τοῦ τοιοῦτου τὴν ψυχὴν, ἡ λαμπρότης τῶν νεωστὶ πρὸς τὴν φαντασίαν αὐτοῦ φανερωθέντων καὶ συνοικειωθέντων πραγμάτων, ἔχει ἐξ ἀνάγκης νὰ διεγείρῃ θαυμαστῶς καὶ νὰ ἀναπτύξῃ τὰς νοητικὰς αὐτοῦ δυνάμεις; Ἄντι τῶν ἀριθμητῶν ἢ σταθμητῶν ἢ καταμετρητῶν, ἀναπολεῖ ἤδη τὰ οὔτε καταμετρήσεως, οὔτε ὑπολογισμοῦ δεκτικὰ. Ἄντι νὰ περιορίσῃ τὴν προσοχὴν αὐτοῦ εἰς ἐμπορικὸν τι εὔρετῆριον, ἀναλογιζόμενος τὰς μεταξύ ἑαυτοῦ καὶ ἄλλων τινῶν θνητῶν οὐτιδανὰς δοσοληψίας, ἤδη ἀπευθύνει συνεχῶς τὴν αὐτοῦ φαντασίαν πρὸς τὴν μεγάλην ἐκείνην βίβλον, τὴν ἀνοιχθησομένην εἰς τὴν συντέλειαν τῶν αἰώνων, ὅταν ὁ μέλλον νὰ κρίνῃ τὸ συνηθροισμένον ἀνθρώπινον γένος, θέλει ἀπονείμει, κατὰ τὰ ὑφ' ἐκάστου πεπραγμένα, τὴν αἰδίων ἀνταπόδοσιν. Δύναται δὲ, ἐρωτῶμεν, νὰ συμβῇ τοιαύτη μεταλλαγὴ τῶν διανοημάτων, ἀνευ ἀναλόγου τινὸς μεταλλαγῆς αὐτῶν τῶν λογικῶν δυνάμεων;

Μόνος δὲ ὁ εὐσεβὴς φρονεῖ ὀρθῶς περὶ τῶν συμβεβηκότων, ἀνάγων αὐτὰ, ὄχι ἀπλῶς εἰς τὰς ὁρατὰς αὐτῶν ἀφορμὰς, ἀλλ' εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ διέποντος τὰ πάντα Ἰψίστου.

Μόνος ὁ εὐσεβῆς ὑπάρχει συνεπῆς εἰς τὴν στάθμησιν τῶν πραγμάτων, διότι, μὴ ἀκολουθῶν τὰς ἀορίστους καὶ ἀστάτους ὑπαγορεύσεις τῆς λεγομένης φιλοτιμίας, αὐτὸς, ἀπαλλαγθεὶς τοῦ ζυγοῦ τῶν παθῶν, ἀποβλέπει ἀσαλεύτως εἰς τοὺς σαφεῖς καὶ ἀμεταβλήτους κανόνας τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Οὕτως « ἡ δὴλωσις τῶν θείων λόγων, » ἐγείρει τὰς καθυεθούσας τῆς ψυχῆς δυνάμεις. Ἡ χωροῦσα τὸν κόκκον ἄμμου σφαῖρα, ἐξαπλοῦται καὶ διαπτύσσεται, ἵνα περιλάβῃ τὸ ἄπειρον. Ὁ βραχίων, ὁ πρότερον μόλις ἱκανὸς νὰ δρέψῃ τὸ φύλλον, ἢ νὰ ὑψώσῃ τὸ λιθίδιον, ἤδη ἀγωνίζεται νὰ ἐκρίζωσῃ τὴν ὄρνυ καὶ νὰ κρημίσῃ τὸ ὄρος. Τὸ δ' ἀγωνίζεσθαι ἐνδυναμοῖ τὸν ἀγωνιζόμενον. Ὁ νοῦς ἐνασχολούμενος περὶ τὰ μέγала, μεγαλύνεται· οἰκειούμενος δὲ μετὰ τῶν λαμπρῶν, λαμπρύνεται.

Πᾶν ὁποιοδήποτε πάθος, ἐκτὸς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, ἐξευτελίζει τὸν ἄνθρωπον. Ὁ φιλάργυρος, ὅπως προσηλωμένος εἰς τὰ χρήματα, γίνεται μικρολόγος κατὰ πάντα καὶ μικρόφρων. Ἐπίσης ἐξευτελιστικὴ εἶναι καὶ ἡ φιλοδοξία. Ἐνδέχεται μὲν ὁ φιλόδοξος νὰ βουλευθῇ ὑψηλὰ καὶ τηλεσκόπα βουλεύματα. Ἐνδέχεται μάλιστα νὰ νομίζῃ τὸν κόσμον στάδιον στενόχωρον τῆς αὐτοῦ ἐνεργείας. Ἄλλ' ἐνόσω τὰ βουλεύματα αὐτὰ ὑπαγορεύονται ὑπὸ τῆς αὐταρκεσίας, πρέπει νὰ λογίζωνται ἄθλια καὶ μηδαμινά. Πολλάκις ὁ ἀγκωστος εἰς τὴν ἱστορίαν φιλάνθρωπος, προθυμούμενος ἡσυχως καὶ ἀφανῶς νὰ εὐεργετῇ μεμονωμένην τινα κώμην, ἐδέιχθη πολὺ ἀνώτερος τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τὴν ἀληθῆ μεγαλορροσύνην.

Πάντα δὲ τ' ἄλλα, ὅσα ἐπιποθεῖ ὁ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ, εἶναι στενώτερα τῆς ψυχῆς, καὶ δὲν δύνανται νὰ πληρώσωσιν αὐτήν, εἰμὴ καθ' ὅσον αὐτὴ συσταθῇ καὶ συμπιεσθῇ. Ἡ ψυχὴ, κατὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς εὐρυχωρίαν αὐτῆς, ὑπῆρχεν ἱκανὴ νὰ θαυμάζῃ καὶ νὰ ἀγαπᾷ, εὐδαιμονοῦσα, τὸν Θεόν,

ἂν καὶ δὲν ἐδύνατο νὰ κατανοήσῃ αὐτὸν ἐντελῶς. Διατηρεῖ δὲ εἰσέτι τοσοῦτον μέρος τοῦ ποτὲ μεγαλείου αὐτῆς, ὥστε πᾶν ἄλλο πρᾶγμα, ἐκτός τοῦ Θεοῦ, σμικρύνει τῆς ψυχῆς τὸ χωρητικόν. Ἡ δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπη ὄχι μόνον πληροῖ αὐτὴν παντελῶς, ἀλλὰ παρεκτείνει αὐτὴν, αὐξάνουσα ἐπ' ἄπειρον καὶ τὸ χωρητικόν αὐτῆς καὶ τὸ χωρούμενον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἀφοσίωσις τῆς καρδίας ἔχει τοιοῦτον ἀποτέλεσμα, γίνεται δῆλον, ὅτι φυσικῶ τῷ λόγῳ ἡ ἐπίτασις πασῶν τῶν τῆς διανοίας δυνάμεων, παρακολουθεῖ τὴν ἀνυπόκριτον εὐσέβειαν. Ὅταν, λοιπὸν, εἰς τὸ ἐξῆς παρατηρήσῃτε εἰς τὸν γενόμενον εὐσεβῆ, παράδοξόν τινα αὐξήσιν ἀγχινοίας καὶ φρονήσεως, δύνασθε νὰ αἰτιολογήσῃτε τὸ φαινόμενον, ἀναφέροντες τὴν ῥῆσιν ταύτην. « Ἡ δῆλωσις τῶν λόγων σου φωτιεῖ καὶ συνετιεῖ νηπίους. »

Ἄλλας δὲ προσέτι καὶ ἰσχυρωτέρας σκέψεις δύναται τις νὰ προτείνῃ πρὸς ἀπόδειξιν τῶν νοητικῶν τῆς εὐσεβείας ἀποτελεσμάτων. Συλλογίσθητε, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑπάρχει ἤδη ἄγνός καὶ ἀκέραιος, ὅποιος τὴν ἀρχὴν ἐπλάσθη, καὶ ὅτι κατὰ συνέπειαν τῆς τῶν γεναρχῶν ἀποστασίας, ἀδυνατεῖ νὰ προσφέρῃ, κατὰ τὸν σκοπὸν τῆς πλάσεως αὐτοῦ, ἀγάπην καὶ ὑπακοὴν πρὸς τὸν Πλάστην. Τὸ δὲ πεπτωκὸς καὶ ἀπολωλὸς τοῦτο ὄν, δύναται νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ κατάστασιν. Τοῦτο δὲ συμβαίνει, ὅταν, διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡ καρδιά αὐτοῦ ἀποδοθῇ ἐντελῶς εἰς τὸν Θεόν. Ἡ δὲ ἀποκατάστασις αὐτῆ λέγεται κατὰ τὰς Γραφὰς ἀναγέννησις, παλιγγενεσία καὶ ἐπιστροφή. Μεταβαλλόμενος δὲ ἠθικῶς, μεταβάλλεται τις καὶ νοητικῶς, διὰ τὴν τοῦ ἠθικοῦ καὶ νοητικοῦ ἀλληλουχίαν. Καθὼς δὲ, πρὶν τὸ θνητὸν ἐνδυθῆ τὴν ἀθανασίαν, ἡ τελεία ἠθικὴ ἀποκατάστασις οὐδαμῶς γίνεται· οὕτως ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν ἀναλαμβάνει, ἐντεῦθεν τοῦ τάφου, πᾶσαν τὴν πρωτότυπον αὐτοῦ λαμπρότητα. Καθόσον δὲ προοδεύει τις ἠθικῶς, βελτιοῦται καὶ

νοητικῶς. Ἡ δὲ μνημονευθεῖσα αὐτῇ ἀλληλουχία τοῦ ἠθικοῦ καὶ τοῦ νοητικοῦ, καθίσταται εἰς τοὺς ἀκριβοῦς παρατηροῦντας τὰ ἀνθρώπινα, προφανής. Πάντες ὁσέτε τὴν ἀμοιβαίαν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἐπεὶ ἄν. Ἡ μελαγχολία π. χ. γεννᾷ σωματικὴν νόσον καὶ, τάναντι, σωματικὴ τις νόσος γεννᾷ τὴν μελαγχολίαν. Ἐὰν δὲ ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα οὕτω συνέχωνται, δύναται ἄρα μεταξύ τοῦ ἠθικοῦ καὶ νοητικοῦ μεγίστη ἀλληλουχία νὰ μὴ ὑπάρχη;

Πόσον μάλιστα ἐπηρεάζουσιν τὰ πάθη τὴν διάνοιαν! Ὅποια ἀτοπήματα δέχεται τὸ κριτικὸν, ὅσας συνηγορεῖ ἡ θέλησις! Πόσον ὀλίγον ἡ ἀλήθεια εἰσακούεται ἐν μέσῳ τῆς κραυγῆς τῶν ὀρέξεων! Ἐκ δὲ πάντων τῶν φαινομένων τούτων τί συμπεραίνεται; Ὅτι, ἀσθενούσης τῆς καρδίας, ἀσθενεῖ καὶ ὁ νοῦς· καὶ ὅτι, πρὸς ἀνάρρωσιν τοῦ νοῦς, ἀναγκαῖον τῆς καρδίας τὸ θεράπευμα. Ἐνὸς δὲ διαμένει τις «νεκρὸς τοῖς παραπτώμασι καὶ ταῖς ἀμαρτίαις,» ὅποιος ὑπάρχει τὸν νοῦν, τοῦτο δὲν φανεροῦται. Ἐπάνω αὐτοῦ κεῖται ὄρος. Πάθη καὶ ὀρέξεις καὶ ὄρμαι τυραννοῦσιν αὐτὸν, καὶ εἰς παντοίας πλάνας συναθοῦσιν. Οὕτω δ' ἐχόντων τῶν πραγμάτων, τὸ μέτρον τῶν νοητικῶν αὐτοῦ δυνάμεων μένει ἀδύνατον. Ἐνδέχεται μάλιστα νὰ ὑπάρχωσι γιγάντειοι, ἐνῶ φαίνονται πυγμαῖαι. Ὡς τῆς ὀλεθρίας τῶν πρωτοπλάστων πτώσεως! Ἡ θεία εἰκὼν δὲν ἐδύνατο κατὰ μὲν τοὺς ἠθικοὺς αὐτῆς χαρακτηρᾶς νὰ συντριφθῇ, κατὰ δὲ τοὺς νοητικοὺς, νὰ μείνη ἀνέπαφος.

Ἐρέθη ποτὲ προσφυῶς, ὅτι τῶν Ἀθηνῶν ἡ σοφία ἦτο τὸ ἀλόφωτον τοῦ παραδείσου, ὃ δὲ Ἀριστοτέλης, ἐρείπιον τοῦ Ἀδάμ.

Ὅταν δὲ διὰ τῆς θείας χάριτος εἰσαχθῇ τις εἰς τῆς εὐσεβείας τὴν ὁδὸν, ἡ καρδιά αὐτοῦ καθαρίζεται καὶ ὀσιοῦται. Καθόσον δὲ προβῇ ἡ ἠθικὴ μεταβολή, ὁ νοῦς ἐλευθεροῦται ἀπὸ τῆς τυραννίας τῶν παθῶν, καὶ ἀποκαθίσταται εἰς τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐμφύτου αὐτοῦ ἰκανότητος. Ἐπειδὴ δὲ ἡ νοητικὴ

αὐτὴ ἀπελευθέρωσις ἰσοδυναμεῖ πρὸς νέαν τινὰ ἐπιχορήγησιν δυνάμεων, ὁ διΰσχυρισμός, ὅτι διὰ τῆς ἐγκαρδίου εὐσεβείας κραίνεται ὁ νοῦς καὶ ἀνυψοῦται, ἀκριβῶς ἐπαληθεύει.

Ἄλλην προσέτι αἰτιολογίαν ἀναφέρομεν τῆς προκειμένης προτάσεως. « Ἡ δὴλωσις τῶν θείων λόγων, » ἤγουν ἡ εἰς τὴν συνειδήσιν προσαρμογὴ τῆς θείας ἀποκαλύψεως, ῥυθμίζει τὴν ὅλην διαγωγὴν. Ὁ γενόμενος ἀληθῶς εὐσεβῆς ἀποβαίνει συνετώτερος, καὶ τοῦτο, διότι εἰς πᾶσαν ἀπορίαν προσφεύγει διὰ τῆς προσευχῆς εἰς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα, καὶ διότι, ζητῶν παρ' αὐτοῦ ὁδηγίαν, ποτὲ δὲν ἀποτυγχάνει. Εἰς περιστάσεις δυσκόλους, πότερος μέλλει νὰ κρίνη καὶ νὰ πράττη ὀρθώτερον — ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ ἐνεργῶν, ἢ ὁ ὑπὸ Θεοῦ χειραγωγούμενος; Ἐνταῦθα δὲ δὲν ἐννοοῦμεν ἔκτακτόν τινα θείαν ἔμπνευσιν, ἀλλὰ, εἰς τῶν Γραφῶν τὰς ἐπαγγελίας στηριζόμενοι, λέγομεν, ὅτι ὁ σπουδαίως καὶ ἀδόλως ἐπικαλούμενος τὸν Θεὸν ἀντιλήπτορα καὶ φωτοδότην, ἐνισχύεται πάντοτε καὶ ὀδηγεῖται. Ὁ ἀξιώθεις τῆς δηλώσεως τῶν θείων λόγων, τηρεῖ ἐμπράκτως τὰ παραγγέλματα — « Ἐπὶ σῆ σοφία μὴ ἐπαίρου. Ἐν πάσαις ὁδοῖς σου γινώριζε αὐτὸν, ἵνα ὀρθοτομῇ τὰς ὁδοὺς σου. » Παροιμ. Γ'. 5. καὶ 6.

Μὴ ἐπερειδόμενος εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ σύνεσιν, ἀλλ' ἄνωθεν εἰς πάντα αὐτοῦ τὰ διαβήματα χειραγωγούμενος, δύναται τις, ὅσον ἂν ἀπλοῦς ἐφαίνετο πρότερον, νὰ δείξῃ διὰ τῆς φρονήσεως αὐτοῦ εἰς πᾶσαν περίστασιν, ἔκτακτον ἢ συνήθη, ὅτι τρώντι « ἡ δὴλωσις τῶν θείων λόγων φωτιεῖ καὶ συνετιεῖ νηπίους. »

Εἰς μίαν καὶ μόνην ὁμιλίαν ἡ συγκεφαλαίωσις τῶν πολυπληθῶν καὶ ποικίλων αἰτιολογιῶν τῆς προκειμένης ἀληθείας, εἶναι πρᾶγμα ἀδύνατον. Τὰ δ' ἤδη λεχθέντα ἀρκοῦσιν, ὡς ἐλπίζομεν, πρὸς ἀπόδειξιν καὶ διασάφησιν τῶν νοητικῶν τῆς εὐσεβείας ἀποτελεσμάτων.

Πρὶν δὲ τελειώσωμεν τὸν λόγον, λείπεται μόνον νὰ ἐπι-

στήσωμεν τὴν σπουδαίαν ὑμῶν προσοχὴν εἰς τὴν ἀξίαν τῶν Γραφῶν, καὶ νὰ προσθέσωμεν σύντομόν τινα παραίνεσιν.

Ἐκ πάντων τῶν πρὸς ἡμᾶς, τοὺς ἀποστάτας καὶ ὄρφανους, δωρημάτων τοῦ Θεοῦ, τὸ λαμπρότατον καὶ πολυτιμώτατον εἶναι αἱ Γραφαί.

Δὲν παραβέλλομεν αὐτὰς πρὸς τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, τῆς γῆς τὴν εὐφορίαν, ἢ ἄλλην τινὰ φυσικὴν δαψίλειαν. Αἱ Γραφαὶ ἀνοίγουσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν θείαν τῆς ἀθανασίας, διδάσκουσαι αὐτὸν πῶς δύναται νὰ μεταβῇ θριαμβευτικῶς ἐκ τῆς περικυλισμένης ταύτης καὶ προσκαίρου μονῆς πρὸς πανφώτους ἔδρας, αἰδίου καὶ ἀπεράντους. Αἱ Γραφαὶ ἀναγγέλλουσι, ὅτι ὁ Θεὸς ἔλεεῖ εἰσέτι καὶ ἐπιμελεῖται τὸ ἀνθρώπινον γένος, τοὺς κατοίκους τῆς ἀποστατησάσης ταύτης χώρας τῆς ἀπείρου αὐτοῦ βασιλείας· ὅτι προβάλλει εἰς αὐτοὺς τὴν πλήρη συγγνώμην· καὶ ὅτι κύπτει ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἵνα σώσῃ αὐτοὺς ἐκ τῆς αἰωνίου ἀπολείας. Δύνασθε δὲ νὰ ἐνοήσῃτε ἀμυδρῶς πῶς τῶν Γραφῶν τὴν ἀξίαν, συλλογιζόμενοι, ὅποια ἦτον ἡ κατάστασις τῶν ἀνθρώπων, ἐὰν ἐξαίφνης αἱ Γραφαὶ ἀφηροῦντο, καὶ πᾶσα ἀνάμνησις αὐτῶν ἐξηλείφετο. Ἐστερημένοι τῶν Γραφῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἀγνοοῦντες τὸν ἀληθινὸν Θεόν, καὶ μόλις ἐξ εἰκασίας συμπεραίνοντες τὴν ἀθανασίαν, ὁμοιοῦντο οἱ ἄνθρωποι πρὸς θαλασσοποροῦντας εἰς ἀχανές τι πέλαγος ἐν μέσῳ χειμῶνος, ἄνευ ἀστέρος καὶ ἄνευ πυξίδος.

Τοιαῦται τὴν ἀξίαν ὑπάρχουσιν αἱ Γραφαί. Τιμᾶτε αὐτὰς, ἀδελφοί, καὶ ἐρευνᾶτε αὐτὰς ἐπιμελέστερον καὶ σπουδαιότερον. Ὡς λογικοὶ, τιμᾶτε αὐτὰς, διότι « φωτίζουσι καὶ συντερίζουσι. » Τιμᾶτε αὐτὰς, ὡς ἀθάνατοι, διότι ὀδηγοῦσι πρὸς τὴν ἐν οὐρανοῖς μακαριότητα.

Τελευταῖον, ἐπικαλούμεθα τὴν πρόθυμον ὑμῶν ἀκοὴν εἰς τὴν ἐξῆς βραχεῖαν παραίνεσιν.

Ὁ πιστὸς κήρυξ τοῦ εὐαγγελίου ὀφείλει νὰ παρατηρῇ τὰ

σημεῖα τῶν χρόνων, καὶ εἰς τὰς διδαχὰς αὐτοῦ νὰ ἀποβλέπη τὴν διόρθωσιν τῶν ἐπικρατούντων ἀτοπιημάτων. Τὴν δὲ σήμερον τί βλέπομεν; Βλέπομεν, ὅτι αἱ Γραφαὶ ὀλιγοῦνται, καὶ ὅτι ἄνευ αὐτῶν ἐλπίζονται ἀποτελέσματα τινα, τὰ ὅποια ὁ Θεὸς συνήρτησεν ἰδίως εἰς τῶν Γραφῶν τὴν ἐνέργειαν. Αἱ ἐξ αὐτῶν νοητικαὶ ὠφέλεια παντελῶς σχεδὸν παρορῶνται. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, τὰς μυριάκις πασῶν τῶν ἐγκυκλοπαιδείων πολυτιμωτέρας Γραφάς, αὐτὰς οἱ προθυμούμενοι τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ, ὡς οὐδὲν σχεδὸν λογίζονται. Κηδόμενοι δὲ ὑμῶν, ἀδελφοί, φοβούμεθα μὴ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰς ὑμετέρας οἰκίας ἡ τοιαύτη ὑποκατάστασις τῆς ἀνθρωπίνης, ἀντὶ τῆς θείας διδασκαλίας. Φοβούμεθα μὴ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν τέκνων ὑμῶν, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ προμήθειαν τῆς διανοίας μαθήματα, ἀποχωρισθῶσιν ἀπὸ τῶν ἀφορώντων τῆς ψυχῆς τὴν σωτηρίαν.

Λέγομεν δὲ ταῦτα, διότι εἰς ἡμᾶς, ὡς ἐκ τοῦ ἡμετέρου ἐπαγγέλματος, ἐπίκειται νὰ μνημονεύομεν συνεχῶς τὰ καθήκοντα ὑμῶν ὡς γονέων ἢ κηδεμόνων. Αἱ ψυχαὶ τῶν τέκνων καὶ τῶν υἱεῶν ἐγγχειρίζονται, οὕτως εἰπεῖν, εἰς τὸν οἰκοδεσπότην ὡς παρακαταθήκη. Ἀλλὰ πῶς ἐκπληροῦται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ ὀφειλομένη τῆς παρακαταθήκης ταύτης ἐπιμέλεια; — Τοιοῦτοτρόπως, ὥστε, ἐὰν πράγμα τι ἐπίγειον, ὑπὲρ πάντα τὰ λοιπὰ διεγείρῃ τὰ δάκρυα τῶν οἰκτειρόντων τὴν τῶν ἀνθρώπων τυφλότητα καὶ ἀθλιότητα ἀγγελικῶν ὄντων, ταῦτο ἀναμφιβόλως ὑπάρχει ἢ συνήθης διαστροφή τῆς ἐκπαίδευσίως τῆς νεολαίας. Εἰς τῶν τέκνων τὴν ἀγωγὴν πολὺ μᾶλλον φροντίζουσιν οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῆς κομψότητος τῶν τρόπων, παρὰ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς· ὡς νὰ ἔπεμψεν ὁ Θεὸς τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸν κόσμον οὐχὶ δι' ἄλλον τινὰ σκοπὸν, εἰμὴ νὰ προφέρωσι πρεπόντως ξενικὴν τινα διάλεκτον, ἢ νὰ ψηλαφῶσιν ἐπιδειξίως μουσικόν τι ὄργανον.

Ἡ ὀρησκειὰ δὲν ἀπελαύνει τὰς κοσμιότητας καὶ κομψό-

τητας τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Μάλιστα προσλαμβάνει αὐτάς
 Θεραπείας, μεταδίδουσα πρὸς αὐτάς νέαν τινὰ χάριν. Εἰς
 τὴν ἐκπαίδευσιν τῆς νεολαίας, μὴ παραλειφθῶσι μήτε τὰ χα-
 ριέντα, καθὼς μήτε τὰ σπουδαῖα. Ἐνθυμήθητε δὲ ὅτι πάσης
 ἐκπαιδεύσεως θεμέλιον ὀφείλει νὰ ᾖναι ὁ φόβος Κυρίου.
 Ὅμολογοῦμεν πληρέστατα, κατὰ τὸ θρυλλούμενον τῶν
 ἡμετέρων χρόνων ῥητὸν, ὅτι ἡ παιδεία εἶναι δύναμις. Εἶ-
 ναι μάλιστα δύναμις δεινὴ καὶ ἐπίφοβος, — δύναμις, τὴν
 ὑποίαν οὔτε τὰ ὄπλα τοῦ πολεμιστοῦ, οὔτε τοῦ πολιτικοῦ
 τὰ τεχνάσματα, ἰσχύουσι νὰ ὑποτάξωσιν. Ἡ ἀπροφυλάκτως
 διαδιδόμενη εἰς τὸν λαὸν παιδεία, γίνεται τρομερὸν τι μη-
 χάνημα πρὸς ἀναστάτῳσιν τῆς οἰκουμένης. Ἐξαπλοῦντες παν-
 τοῦ τὴν ἀσυνόδευτον ὑπὸ τῆς εὐσεβείας παιδεῖαν, ὑποβάλλετε
 ὑποκάτω παντὸς ἐθνικοῦ θεσμοῦ πυρίτιδα κόνιν. Τούτου δὲ
 γενομένου, εἰς μόνος σπινθὴρ ἀρκεῖ νὰ καταστρέψῃ πρόρριζον
 πᾶν ὅ,τι ἔνδοξον καὶ σεβαστὸν ὑπάρχει εἰς τὴν πατρίδα.
 Μὴ νομίσθητε ὅμως, ὅτι ἐναντιούμεθα εἰς τοῦ λαοῦ τὴν ἐκπαί-
 δευσιν· ἐξ ἐναντίας ἐπιθυμοῦμεν καὶ εὐχόμεθα αὐτὴν εἰλι-
 κρινῶς, ἐὰν προβῇ πάντοτε ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς εὐσεβείας.
 Πᾶς πεπαιδευμένος λαὸς εἶναι λαὸς κραταίης· ἐὰν δὲ ὁ πε-
 παιδευμένος λαὸς ᾖναι καὶ ἀσεβῆς, θέλει ἐπιδείξει τὴν ἑαυτοῦ
 δύναμιν, ἐξολοθρεῦων ἀφειδῶς πᾶν σέμνωμα καὶ κόσμημα τῆς
 κοινωνίας. Ὅσα δὲ λέγομεν περὶ ὀλοκλήρων ἐθνῶν, παρακα-
 λοῦμεν ὑμᾶς ὡς γονεῖς νὰ προσαρμόσητε αὐτὰ ἕκαστος εἰς
 τὸν κύκλον τῆς ἑαυτοῦ οἰκίας. Παιδεύετε δὲ τοὺς ἡμετέρους,
 ὅσον ἔνεστι· ἐνθυμεῖσθε ὅμως ἀδιαλείπτως, ὅτι τοῦ ἀσεβοῦς
 ἀνθρώπου ἢ τοῦ ἀσεβοῦς λαοῦ ἡ παιδεία, εἶναι τοῦ γίγαντος
 ἢ ῥώμης εἰς τὸν βραχίονα τοῦ παράφρονος· καὶ ὅτι ἡ χωρὶς
 εὐσεβείας γενικὴ ἐκπαίδευσις, καθίσταται μηχανή τις, δυ-
 ναμένη μὲν νὰ κινήσῃ τὰ πάντα, μέλλουσα δὲ πιθανῶς νὰ
 κινήσῃ αὐτὰ εἰς πάγκοινον ὄλεθρον.

Ὡς ὑπολόγους τῶν ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἐπιμέλειαν ἀθανά-

των ψυχῶν, παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ἀδελφοί, καὶ ἐξορκίζομεν, ἵνα μὴ μνησθῆτε τὰ γινόμενα εἰς ἀναριθμήτους οἰκίας τῶν ἐπαγγελλομένων χριστιανῶν. Τὰ τέκνα προφέρουσι καλῶς τὰ Γαλλικὰ, χορεύουσιν ἐξαίρετα, καθαρίζουσι θαυμαστῶς. Ἡ μὲν μήτηρ ἐπιδεικνύει κομπαστικῶς τὰ δείγματα τῆς ζωγραφικῆς αὐτῶν ἐπιδόσεως· ὁ δὲ πατὴρ ἀναφέρει μετ' ἀγαλλιάσεως τὴν εἰς τοῦ Ὀμήρου καὶ Βιργιλίου τὴν ἐξήγησιν ἱκανότητα αὐτῶν. Ἐὰν δὲ ἐξετάσῃ τις ὅποια φροντίς γίνεται περὶ τῆς ἐν Κυρίῳ παιδείας αὐτῶν, θέλει εὑρεῖ, ὅτι δὲν γίνεται οὐδεμία, ἢ, τοῦλάχιστον, ὅτι ἡ θρησκευτικὴ αὐτῶν ἐκπαίδευσις δὲν συνίσταται εἰμὴ εἰς τὴν ἀπὸ μνήμης ἀπαγγελίαν τῆς κατηχέσεως τῆς ἐκκλησίας, καὶ, ἕως, τὴν κατὰ καιροὺς ψιλὴν ἀνάγνωσιν ἑνὸς ἢ δύο κεφαλαίων τῆς Γραφῆς.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς περὶ ἀγωγῆς τέκνων ἐπιπολαζούσης τὴν σήμερον πλάνης, πείσθητε ἐκ τῶν ὅσα ἐπροτείναμεν, ὅτι ἡ ὀρθωτάτη ἀγωγή, καὶ βιωτικῶς θεωρουμένη, εἶναι ἡ ἐν φόβῳ καὶ νοθεσίᾳ Κυρίου ἐκπαίδευσις. Καθυποβάλλομεν δὲ εἰς ὑμᾶς σπουδαίως τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποκεκαλυμμένην, καὶ λογικῆς ἀποδείξεως δεκτικὴν, ἀλήθειαν ταύτην, ὅτι ἡ ἀποχρῶσα τριβὴ τῶν Γραφῶν, ὑπάρχει, κατὰ πᾶσαν ἡλικίαν, καὶ ἡ δραστικωτάτη διανοητικὴ ἐξάσκησις. Συνιστῶντες δὲ οὕτως ἐνθέρμως τῶν Γραφῶν τὴν μελέτην, δὲν συμβουλεύομεν παντάπασιν τὴν παρῆλθειν ἄλλων εὐλόγων μαθημάτων. Ἄς διδαχθῇ ἡ νεολαία καὶ φυσικὴν, καὶ ἱστορίαν, καὶ πᾶν ἄλλο τι ἄξιον τῆς προσοχῆς τοῦ λογικοῦ ὄντος. Μόνον ἄς προηγῆται καὶ συνοδεύῃ τὰ λοιπὰ μαθήματα ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία. Μὴ ἀμφισβάζητε ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι τροφὸς τῶν νοητικῶν δυνάμεων, καὶ ὅτι ἡ ὀρθὴ τῆς ψυχῆς ἐπιμέλεια εἶναι ἡ εὐστοχωτάτη ἀνάπτυξις τῆς διανοίας. Μὴ ἀφήσωμεν, λοιπὸν, τῆς διανοίας τὴν καλλιέργειαν εἰς ἐργάτας βιωτικούς, ἐνῶ ὑπάρχουσι γεωργοὶ οὐράνιοι, δυνάμενοι καὶ προθυμοῦμενοι νὰ

ποτίζωσιν αὐτὴν μεθ' ἀβροτέρας δρόσου, καὶ νὰ χέωσιν ἐπ' αὐτὴν τὰς ἀκτῖνας λαμπροτέρου ἡλίου, καὶ νὰ καλλωπίζωσιν αὐτὴν κατὰ πάντα ἐπιδειξιώτερον. Μὴ ἀφήσωμεν τὸ λογικὸν νὰ παρίσταται ἰέρεια εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἀνθρωπίνου φιλοσοφίας. Ἄξιόχεται νὰ λειτουργῇ εἰς ναὸν μεγαλοπρεπέστερον, ὠραιότεραν στολὴν περιβεβλημένον, καὶ ἐν χρυσαῖς θυμιατηρίοις προσφέρων λίθον βαρυτιμώτερον καὶ εὐαδέστερον. Καλῶς μὲν πράττει τὸ λογικὸν, ἐρευνῶν εὐτόλμως τὰ ὄρατὰ τοῦ Θεοῦ δημιουργήματα· κάλλιον ὅμως ἔπραττε, καθήμενον εἰς τοὺς πόδας τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἀκροαζόμενον, ὡς ἄδολον παιδίον, τὴν θείαν αὐτοῦ διδασκαλίαν.

Προσέχετε, λοιπὸν, καὶ μάλιστα ὑμεῖς, ὧ νεανίαι, προσέχετε μὴ αἰσχυνοῦσθε ποτὲ τὴν εὐσέθειαν, ὡς τάχα μικροῦ νοῦς τεκμήριον. Βεβαιώθητε ἀπ' ἐναντίας, ὅτι μόνος ὁ εὐσεβῆς δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀληθῶς μεγάλου· καὶ ὅτι πᾶς ὁ καταφρονῶν τὸ προσφιλὲς τοῦ εὐσεβοῦς μελέτημα, τὰς Γραφὰς, δύναται μὲν νὰ ἐπιδώσῃ εἰς τὴν ματαίαν πολυμάθειαν, ἀλλ' ὡς ὁ πρωτόπλκτος, θέλει ἐκ τοῦ γινώσκειν δρέψῃ τὸν θάνατον.

(Melvill.)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000051588

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΔΟΧΜΗΝ